

VOICU PUȘCAȘU

**DREPT PENAL
PARTEA GENERALĂ I**

- NOTE DE CURS -

**Universul Juridic
București
2020**

! Niciun exemplar din prezentul tiraj nu va fi comercializat fără ștampila și semnătura Editurii sau, după caz, a Autorului/Autorilor, aplicate pe interiorul ultimei coperte.

Respect pentru autorii noștri, respect pentru profesia aleasă!

Prezenta lucrare, în tot sau în parte, este purtătoare de drepturi de autor, aflate sub protecția Legii nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Întrucât, în contemporaneitate, aceste drepturi sunt ignorate și încălcate într-o măsură alarmantă, în pofida sistemului valorilor și convențiilor sociale nescrise, a devenit necesară apărarea lor prin forța și sub sancțiunea legii.

UNIVERSUL JURIDIC SRL, titular al dreptului de autor asupra prezentei lucrări, precizează pentru cititorii săi:

- conform art. 196 din Legea nr. 8/1996, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă reproducerea, fără autorizarea sau consimțământul titularului drepturilor recunoscute de lege, a operelor purtătoare de drepturi de autor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe;
- conform art. 14 din Legea nr. 8/1996, prin reproducere se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloc și sub orice formă, inclusiv realizarea oricărei înregistrări sonore sau audiovizuale a unei opere, precum și stocarea permanentă ori temporară a acestora cu mijloace electronice.

Editura își rezervă dreptul de a acționa, prin mijloace legale și prin implicarea autorităților competente, în vederea protejării drepturilor patrimoniale de autor al căror deținător este în baza contractelor de editare.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PUȘCAȘU, VOICU

Drept penal : partea generală I : note de curs / Voicu Pușcașu. -

București : Universul Juridic, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-39-0592-6

34

Redactor: Răzvan Neață
Tehnoredactor: Marcela Radu
Copertă: Aurelian Leahu

Redacție:
tel.: 0732.320.666
e-mail: redactie@universuljuridic.ro

Distribuție:
tel.: 021.314.93.15
fax: 021.314.93.16
e-mail: distributie@universuljuridic.ro
editurauniversuljuridic.ro

Editura Universul Juridic

Portal:
tel.: 0725.683.560
e-mail: portal@universuljuridic.ro
universuljuridic.ro

Universul Juridic

Librăria UJmag:
tel.: 0733.673.555; 021.312.22.21
e-mail: comenzi@ujmag.ro
ujmag.ro

UJmag.ro

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Listă de abrevieri.....	9

ASPECTE INTRODUCTIVE	11
1. Ce este dreptul penal?.....	11
2. Illicitul penal și caracteristicile sale	11
3. Formele fenomenului infracțional.....	12
4. Denotații ale noțiunii de „drept penal”	13
5. Instituțiile fundamentale ale dreptului penal general.....	14
6. Izvoarele dreptului penal	15

NORMA JURIDICĂ PENALĂ ȘI RAPORTUL JURIDIC PENAL	25
Norma penală	25
Raportul juridic penal.....	33

PRINCIPIILE DREPTULUI PENAL	38
--	-----------

APLICAREA LEGII PENALE ÎN TIMP	70
Aplicarea legii penale de dezincriminare (art. 4 N.C.P.)	81
Aplicarea legii penale mai favorabile.....	93
I. Aplicarea LPF pe durata procesului penal	94
II. Aplicarea legii penale mai favorabile după condamnarea definitivă.....	113

APLICAREA LEGII PENALE ÎN SPAȚIU	136
Cooperarea judiciară internațională	154

INFRAȚIUNEA	160
--------------------------	------------

CONȚINUTUL CONSTITUTIV GENERIC AL INFRAȚIUNII	175
1. Legitima apărare.....	206
2. Starea de necesitate	214

3. Exercițarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații	220
4. Consimțământul persoanei vătămate.....	224
CAUZELE DE NEIMPUTABILITATE.....	231
FAZELE REALIZĂRII INFRACTIUNII INTENȚIONATE. ITER CRIMINIS.....	270
TENTATIVA.....	281
UNITATEA DE INFRACTIUNE.....	301
I. Unitatea naturală de infracțiune și formele ei	304
II. Unitatea legală de infracțiune și formele ei	319
PLURALITATEA DE INFRACTIUNI.....	345
I. Concursul de infracțiuni	345
II. Recidiva.....	381
III. Pluralitatea intermediară.....	415
SUBIECTE EXAMEN DREPT PENAL PARTEA GENERALĂ – SESIUNEA 1 – 25.01.2020.....	430
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	433

Cuvânt înainte

Redactată în stilul unui breviar juridic, lucrarea tratează în mod sintetic problemele cuprinse în programa universitară a cursului de Drept penal, Partea generală, aferent primului semestru al anului doi de facultate.

Lucrarea este sistematizată pentru expunerea a 14 cursuri, primele trei fiind consacrate aspectelor generale ale dogmaticii juridice penale (noțiunea de drept penal, știința dreptului penal, ilicitul penal și caracteristicile acestuia, normele juridice penale și raportul juridic penal, izvoarele dreptului penal și principiile generale ale acestuia) pentru ca, în continuare, să prezinte problemele privind aplicarea legii penale în spațiu și timp, instituția infracțiunii, a unității și pluralității de infracțiuni.

Expunerea sintetică a problemelor ușurează asimilarea de către studenți a cunoștințelor necesare studiului dreptului penal. Lucrarea are un pronunțat caracter aplicativ, practic, prin trimiterile actualizate la jurisprudența Curții Constituționale, a Înaltei Curți de Casație și Justiție, precum și la cea a Curții Europene a Drepturilor Omului, integrând, astfel, cunoștințele teoretice cu aplicarea lor în practică. Finalul lucrării cuprinde o enunțare sintetică a subiectelor de examen și o bibliografie minimală necesară aprofundării studiului dreptului penal.

Lucrarea se recomandă, astfel, ca un instrument indispensabil pentru pregătirea studenților și masteranzilor în vederea examenelor, dar, în egală măsură, și practicienilor dreptului pentru căutarea rapidă a problemelor de practică judiciară ivite în aplicarea dispozițiilor Codului penal, Partea generală.

Prof. univ. dr. Viorel Pașca

M. Of.	Monitorul Oficial
n.n.	nota noastră
O.G.	Ordonanța Guvernului
O.N.U.	Organizația Națiunilor Unite
O.U.G.	Ordonanța de urgență a Guvernului
p.	pagina
pp.	paginile
par.	paragraful
pct.	punctul
P.I.D.C.P.	Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice
precit.	precitat(ă)
s.n.	sublinierea noastră
Trib.	Tribunalul
Trib. Suprem (sau T.S.)	Tribunalul Suprem
urm.	următoarele
v.	a se vedea
vol.	volumul

ASPECTE INTRODUCTIVE

1. CE ESTE DREPTUL PENAL?

Dreptul penal și știința dreptului penal

Drept penal – ramură a dreptului public intern care cuprinde totalitatea normelor juridice prin care se prevăd faptele care constituie infracțiuni, condițiile de angajare a răspunderii penale și sancțiunile care pot fi aplicate în cazul comiterii de infracțiuni.

Știința dreptului penal – un ansamblu sistematizat de cunoștințe despre dreptul penal exprimate în concepțiile, teoriile și ideile menite să explice fenomenul juridic penal, să stabilească sensul evoluției acestuia și direcțiile necesare pentru reglementarea relațiilor sociale, în vederea ocrotirii societății împotriva faptelor antisociale cu o pericolozitate ridicată.

2. ILICITUL PENAL ȘI CARACTERISTICILE SALE

Licit – tot ceea ce preceptele juridice nu opresc și tot ceea ce este conform preceptelor juridice constituie sfera permisă a licitului.

Illicit – tot ceea ce regulile de conduită interzic și ceea ce este contrar preceptelor juridice constituie sfera ilicitului.

Illicit tolerat – fapte de pericol social redus, de regulă socialmente tolerate (unele devenite fenomene frecvente, uzuale, cotidiene sau de scară largă) și cu privire la care organele judiciare nu (mai) reacționează, dar care formal constituie o încălcare a preceptului normei juridice (există și în dreptul penal – d.e., descărcarea de filme din online; la fel erau prostituția, cerșetoria, relațiile sexuale între persoane de același sex etc. în V.C.P.)

→ **ilicitul tolerat**, de regulă, precedă și anticipează dezincriminarea (actul formal al legiuitorului de a interveni pentru a scoate din sfera infracționalității respectiva faptă)

Ilicitul penal – infracțiune (din latină *infractio-onis* = spargere, frângere)

→ **Caracteristicile ilicitului penal:**

- **forma cea mai gravă** a ilicitului juridic (tocmai de aceea, ilicitul penal trebuie să rămână o excepție, intervenția normei penale fiind subsumată **principiului subsidiarității**)
- este **expres și limitativ determinat** de legea penală
 - în materie penală, **legiuitorul are obligația** de a institui norme prin care să incrimineze faptele ilicite, iar normele să fie **clare și previzibile**
 - prin urmare, tot ceea ce nu se încadrează în preceptul normei de incriminare nu poate fi sancționat și nu constituie ilicit penal, norma **neputând fi interpretată decât restrictiv**, nu extensiv sau prin analogie în defavoarea făptuitorului
- este de **ordine publică, stabilit prin norme imperative** (nu se poate deroga prin voința părților de la normele de incriminare)
- atrage **aplicarea sancțiunilor penale**, cea mai severă formă de răspundere juridică, prin afectarea unor drepturi fundamentale ale persoanei, chiar pe termen lung (d.e., dreptul la libertate și siguranță, prin pedeapsa detențiunii pe viață sau a închisorii de până la 30 de ani; dreptul de proprietate, prin pedeapsa amenzi sau prin măsurile de siguranță ale confiscării și confiscării extinse; drepturile părintești, prin pedeapsa complementară prev. de art. 66 al. 1 lit. e C.pen. ș.a.m.d.)

3. FORMELE FENOMENULUI INFRAȚIONAL

→ Când se analizează fenomenul infracționalității (al ilicitului penal), trebuie făcută distincția între mai multe **concepte**:

- **Infraționalitate (criminalitate) reală** – totalitatea formelor sub care apare ilicitul penal la un moment dat (ansamblul **infracțiunilor comise** într-o societate într-o perioadă dată)

- **Infraționalitatea (criminalitatea) descoperită (aparentă)** – totalitatea **infracțiunilor cercetate** de către organele judiciare, indiferent care este modalitatea de sesizare a acestora (din oficiu sau la plângerea persoanelor interesate ori ca urmare a denunțului făcut de alte persoane¹)
- **Cifra neagră a criminalității** – diferența dintre criminalitatea reală și criminalitatea aparentă
 - rezultă din faptul că nu toate infracțiunile comise sunt și descoperite de către organele judiciare, din cauza caracterului ocult al acestora (d.e., infracțiuni de corupție în care ambele părți sunt mulțumite de urmările faptei și nu au interes să aducă la cunoștința organelor judiciare fapta comisă, cum este cazul mitei acordate unui medic, în cazul unei operații reușite)
- **Criminalitatea legală (judecată)** – totalitatea infracțiunilor descoperite și judecate
 - nu este neapărat sinonimă cu criminalitatea aparentă, deoarece nu toate faptele penale care constituie infracțiuni, cercetate, sunt și judecate (d.e., pot apărea cauze de împiedicare a exercitării acțiunii penale dintre cele prevăzute la art. 16 C.pr.pen., cum este decesul făptuitorului sau lipsa plângerii prealabile a persoanei vătămate)

4. DENOTAȚII ALE NOȚIUNII DE „DREPT PENAL”

- Drept penal **obiectiv** – reprezintă ansamblul normelor juridice care reglementează reacția socială împotriva infracțiunilor, stabilind care fapte și în ce condiții constituie infracțiuni, condițiile răspunderii penale și sancțiunile penale aplicabile în cazul comiterii acestor fapte
- Drept penal **subiectiv** – este o prerogativă sau putere acordată de normele dreptului obiectiv unui subiect de drept de a acționa sau de a pretinde altora să acționeze într-un anumit mod

¹ V. Pașca, *Drept penal, Partea generală*, Universul Juridic, București, 2015, p. 8.

- Drept penal **pozitiv** – este ansamblul de norme edictate și aflate în vigoare la un moment dat
- Drept penal **natural** – considerat ca ansamblul de norme care transgresează ordinea juridică etatică decurgând din natura umană și fiind valabile oriunde și oricând
- Drept penal **material sau substanțial** – cuprinde ansamblul de norme juridice care definesc infracțiunile, răspunderea penală și sancțiunile penale
- **Subdiviziuni:**
 - dreptul penal **general** – cuprinde ansamblul normelor juridice privind instituțiile fundamentale de drept penal (infracțiune – trăsături esențiale, răspundere penală și sancțiuni penale)
 - dreptul penal **special** – cuprinde ansamblul normelor juridice care definesc faptele penale ce constituie infracțiuni și pedepsele aplicabile lor
- Dreptul penal **procesual (formal)** – cuprinde ansamblul normelor juridice care reglementează desfășurarea procesului penal

5. INSTITUȚIILE FUNDAMENTALE ALE DREPTULUI PENAL GENERAL

- Acestea sunt următoarele:
- **Infracțiunea** (definiție, trăsături esențiale, unitatea și pluralitatea de infracțiune, pluralitatea de infractori – art. 15-52 C.pen.)
 - **Răspunderea penală** (a persoanei minore sau majore, a persoanei fizice sau juridice, cauzele care înlătură răspunderea penală, executarea pedepsei sau consecințele condamnării – art. 113-171 C.pen.)
 - **Sancțiunile penale** (art. 53-112¹ C.pen.):
 - **pedepse** – aplicabile doar persoanelor fizice majore (principale, complementare și accesorii – art. 53-106 C.pen.) și persoanelor juridice (art. 136-145 C.pen.)

- **măsuri educative** – aplicabile doar minorilor la data comiterii infracțiunii, chiar dacă au devenit majori ulterior (art. 115-127 C.pen.)
- **măsuri de siguranță** – aplicabile persoanei fizice (majore sau minore) și, excepțional, persoanei juridice (confiscarea specială și confiscarea extinsă) – art. 107-112¹ C.pen.

6. IZVOARELE DREPTULUI PENAL

Noțiune

- **Izvoare materiale (naturale)** – factorii sociali, economici, culturali, ideologici, dreptul natural etc., care determină apariția normelor penale și configurează sistemul de drept (d.e., fenomenul corupției a dus la apariția Legii nr. 78/2000; criminalitatea organizată a condus la edictarea Legii nr. 39/2003; traficul de droguri a condus la apariția Legii nr. 143/2000 ș.a.m.d.)
- **Izvoare formale** – ansamblul de norme juridice adoptate de organe cu competență legislativă (Parlament pentru legi organice și Guvern pentru O.U.G.), după o procedură specifică prin care se reglementează care fapte constituie infracțiuni, condițiile în care este antrenată răspunderea penală și sancțiunile aplicabile în cazul săvârșirii acestor fapte
- **Izvoare directe (imEDIATE)** de aplicare (legile, ordonanțele de urgență, regulamentele U.E. etc.)
- **Izvoare indirecte (mediate)** de aplicare – necesită adoptarea unui alt act normativ pentru transpunere în dreptul intern (unele tratate și convențiile internaționale, directivele U.E.)
- **Izvoare interne** – emană de la autoritățile naționale
- **Izvoare externe** – emană de la autorități supranaționale (actele normative ale U.E.) sau reprezintă rezultatul acordurilor interstatuale (tratatele și convențiile internaționale)

Izvoare interne de drept penal**A. Legea penală:**

- **înțeles tehnic, juridic, restrâns, special:** act normativ emanând de la puterea legiuitoare după procedura specifică prevăzută de Constituție pentru **legile organice**, prin care se reglementează „infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora” (art. 73 al. 3 lit. h¹)
- **sens larg:** orice **normă juridică** cuprinsă într-un act normativ cu putere de lege (lege organică sau O.U.G. în prezent; în trecut existau și altele – d.e., decrete-lege)
 - art. 173 C.pen. face referire la acest sens: „*Prin lege penală se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice, ordonanțe de urgență sau alte acte normative care la data adoptării lor aveau putere de lege.*”
 - deoarece art. 173 C.pen. este o normă-definiție (v. *infra*), incidența sa vizează întreaga materie penală, cu excepția cazurilor în care legiuitorul derogă expres de la aceasta
 - cu toate acestea, uneori s-a derogat de la această interpretare (v. *infra* interpretarea dată prin dec. nr. 265/2014 a C.C., cu privire la legea penală mai favorabilă în cursul judecății)

Categorii de legi penale:

- **Legi constituționale** – Constituția României – legea fundamentală a statului de drept – conține **dispoziții** cu caracter de principiu în domeniul dreptului penal (d.e., art. 15 al. 2², art. 23 al. 13³, art. 44 al. 9⁴ etc.)

¹ Potrivit acestei norme: „*Prin lege organică se reglementează: h) infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora.*”

² Conform acestei dispoziții: „*Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile.*”

³ Această normă prevede: „*Sanctiunea privativă de libertate nu poate fi decât de natură penală.*”

⁴ Potrivit acestei norme: „*Bunurile destinate, folosite sau rezultate din infracțiuni ori contravenții pot fi confiscate numai în condițiile legii.*”

- **Legi organice** – toate legile adoptate după procedura și cu majoritatea cerută pentru legile organice și care conțin norme penale
- **Legi penale principale** – Codul penal – principalul izvor al dreptului penal român
- **Legi penale complementare** – reglementări cu caracter exclusiv penal, fără a conține noi incriminări, completează reglementările penale cuprinse în Codul penal (Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal; Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal; Legea nr. 546/2002 privind grațierea și procedura acordării grațierii etc.)
- **Legi penale speciale** – conțin norme de incriminare, dar și norme derogatorii de la dreptul penal comun (d.e., Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane; Legea nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri; Legea nr. 39/2003 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate etc.)
- **Legi nepenale care cuprind dispoziții penale** – conțin atât reglementări fără caracter penal privind relațiile sociale într-un anumit domeniu, cât și dispoziții penale privind incriminarea unor fapte caracteristice domeniului reglementat (d.e., Legea nr. 86/2006 – Codul vamal – incriminează contrabanda)
- **Legi penale permanente** – au durată nedeterminată în timp – ele sunt regula în dreptul penal
- **Legi penale temporare** – aplicare determinată prin indicarea în cuprinsul lor a datei până la care au aplicabilitate – cu totul excepționale
- **Legi penale ordinare** – adoptate în condiții de desfășurare normală a vieții sociale
- **Legi extraordinare sau excepționale** – sunt adoptate în condiții excepționale care împiedică desfășurarea normală a vieții sociale (calamități, stare de război, stare de necesitate)

B. Ordonanțele Guvernului:

- **ordonanțele simple** – nu pot constitui izvoare de drept penal
- **ordonanțe de urgență** – pot fi emise și în domeniul care face obiectul legilor organice, dar numai în situații excepționale

C. Decretele prezidențiale – acte administrative cu caracter individual; nu constituie izvor de drept, dar pot avea relevanță penală – cazul decretelor de grațiere individuală (grațierea este cauză de înlăturare a executării pedepsei cf. art. 160 C.pen.¹)

D. Cutuma – repetarea generală, uniformă și constantă a unui comportament însoțită de convingerea că acesta corespunde unui precept juridic; nu este izvor de drept penal

E. Reciprocitatea – un act de conduită între două state, în lipsa unei convenții sau a unui tratat, care impune statului beneficiar un tratament asemănător; este izvor de drept în materia extrădării, doar în mod excepțional, subsidiar (art. 14 al. 1 N.C.P.)

F. Jurisprudența

- doctrina clasică susține că precedentul judiciar nu are valoare de izvor de drept
 - este discutabil însă când există o practică judiciară constantă într-un anumit fel, vizând norme care permit interpretări diferite
 - recent, C.C. a ajuns să sancționeze o practică judiciară cvasi-unanimă, care aplică norma penală într-o manieră considerată incompatibilă cu Constituția – dec. nr. 336/2015, dar și

¹ Potrivit acestei norme: „(1) Grațierea are ca efect înlăturarea, în totul sau în parte, a executării pedepsei ori comutarea acesteia în alta mai ușoară.

(2) Grațierea nu are efecte asupra pedepselor complementare și măsurilor educative *neprivative de libertate*, în afară de cazul când se dispune altfel prin actul de grațiere.

(3) Grațierea nu are efect asupra măsurilor de siguranță și asupra drepturilor persoanei vătămate.

(4) Grațierea nu are efecte asupra pedepselor a căror executare este suspendată sub supraveghere, în afară de cazul în care se dispune altfel prin actul de grațiere.”

dec. nr. 145/2016, nr. 251/2016 și nr. 276/2016, nr. 457/2016 ș.a.m.d.

- de altfel, există mecanisme de eliminare a practicii judiciare neunitare, prin întâlniri periodice la nivel de instanță și instanțe ierarhic superioare
 - suplimentar, la nivelul fiecărei instanțe, există o monitorizare și o analiză a hotărârilor casate, desființate sau modificate în căile de atac, astfel că se realizează o uniformizare a practicii judiciare pe verticală
 - mai mult, este frecventă citarea în practică, de către părți și avocați, a unor hotărâri judecătorești pronunțate de către instanța în fața căreia se judecă respectiva cauză sau de către instanțe ierarhic superioare, tocmai pentru a influența pronunțarea unei anumite soluții
 - conform C.E.D.O., o practică judiciară unitară și constantă creează drept și are valoare juridică de lege (chiar dacă nu este vorba despre decizii obligatorii ale instanței supreme)
- este **controversat** rolul de izvor de drept al:
- **deciziilor obligatorii emise de Î.C.C.J.** (obligatorii pentru instanțe) (recursuri în interesul legii – art. 471 C.pr.pen.¹ – sau decizii pentru dezlegarea unor chestiuni de drept – art. 475 C.pr.pen.²) în interpretarea dreptului și în interpretarea judiciară a legii penale

¹ Potrivit art. 471 al. 1 C.pr.pen: „Pentru a se asigura interpretarea și aplicarea unitară a legii de către toate instanțele judecătorești, procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, din oficiu sau la cererea ministrului justiției, colegiul de conducere al Înaltei Curți de Casație și Justiție sau colegiile de conducere ale curților de apel, precum și Avocatul Poporului au îndatorirea să ceară Înaltei Curți de Casație și Justiție să se pronunțe asupra chestiunilor de drept care au fost soluționate diferit de instanțele judecătorești.”

² Conform art. 475 C.pr.pen.: „Dacă, în cursul judecătii, un complet de judecată al Înaltei Curți de Casație și Justiție, al curții de apel sau al tribunalului, investit cu soluționarea cauzei în ultimă instanță, constatând că există o chestiune de drept, de o cărei lămurire depinde soluționarea pe fond a cauzei respective și asupra căreia Înalta Curte de Casație și Justiție nu a statuat printr-o hotărâre prealabilă sau printr-un recurs în interesul legii și nici nu face obiectul unui recurs în interesul legii în curs de soluționare, va putea solicita Înaltei Curți de Casație și Justiție să pro-